

AUGUSTIN ZUBIKARAI BEDIAUNETA (1914–2004)

Hasita zegoen lehen gerra handia (1914), Augustin Zubikarai Bediauneta Ondarroan munduratu zenean (1914-XI-3). Aita-amak arrantzale izan ez arren, gazte-gazterik erakutsi zituen hark itsas- eta arrantza-kontueterako miresmena eta joera.

Garramura bera azaldu zuen, kontizu, ikasketarako, eta arin lortu Saturrarango abade-mintegian sartzea. Urte batzuetan ikasle bertan ibili ondoren, gaixoak bateko eta abade izateko gogoa hozteak besteko, eguneroko bizimodura ekarri zuten Augustin Zubikarai.

Egunerokotasun horrek, nolana ere, ez zuen azaleratu euskararentzako galbiderik edo alferkeriarik, egonezina eta kezka baino. Izan ere, Augustin Zubikaraien euskal ibilbidea orduantxe hasi, eta ia-ia gizaldi osoa hartu zuen, artean garrantzi handiko gertaerak ikusi eta bizi behar izan zituela.

Espainiako gerra zibila lehen; gero erbestea; hurrengoan lan behartuen urteak; berriz ere etxera itzuli, familia osatu eta soldata eskuratu beharra... Horiek guztiak egin behar izan zituen Augustinek urte gutxi batzuren barruan, betiere euskara eta Euskal Herria alboratu gabe.

Horretara jarrita, Augustinen ekina ardatz ezaguneko da, batez ere emaitzetan. Euskara herritarra darabil, eta, herritarra diodanean, Ondarroako eta itsasaldeko euskara bizia esan nahi dut, hortxe baitago haren oinarri eta erro trinkoa. Badaki, berriz, Zubikaraiak besterik ere egiten. Begien bistakoa da, herrian herrikoa edo tokian tokikoa aintzat hartu, eta,aldi berean ere, euskaldun guztiei heltzeko modukoak egiten dituela, idaztanka malgu, zoli eta arin batez.

Bitasun horretan ibili zaigu beti Augustin Zubikarai. Konturatu da, alabaina, bitasun horrek, aldiak aldi, egokitzapenak behar dituela, bolada eta garai bakoitzaren zertzeladak eta ezaugarriak barruratuz.

Aldikada gogorak izan zituen berak bizitzan zehar, lehen esan dudan legez. Gogorak, latzak eta mingotsak, idazle eta gizabanako moduan. Horiek baliatuko ditut gaur zuten aurrean, Augustin Zubikaraien nondik norakoak gogoratzeke:

- 1. Gerra aurreko idazle gaztea (1914-1937)**
- 2. Gerra osteko euskal suspertzailea (1937-1978)**
- 3. Hogeita bost urte emankorrak (1979-2004)**

Bistan da Augustinen biografian hiru tarte horiek berebiziko esanahia dutela, beste beste, horiek erakusten dizkigutelako, lehen-lehenik, gazte bipil baten ekintza eta loratzen zetorren belaualdi baten fruituak; hurren, kimu berriak erro-errotik moztu eta

halabeharrezko geldiera eta berriro hasteko premia, nekez eta arazoz, bide malkartsuan gora oztopoak desagertu arte. Aurreko neke-min horiek ekarri zuten, zalantzarik gabe, azken hogeita bost urteko heldutasun-puntu zoragarria, idazlea eta kultur eragilea bete-betean dabilenean, molde egokia hartuta, hainbat arlo eta sailetan.

1. Gerra aurreko idazle gaztea (1914-1937)

Oso gazte ekin zion Zubikaraik idazteari. Bazituen horretarako abagune egokia, dohaina, eta, zergatik ez esan, argitaratzeko tokia eta lekua ere bai. *Jaungoiko zale* eta *Ekin* izan ziren haren lehen idazkiak hartu zituzten agerkariak, bitzuok, *Jaungoiko zale* abade-aldra eta bazkun bizkaitarrak bultzatu eta argitaratuak.

Abade-mintegitik irten berri, Zubikaraik ugari dihardu horrelakoetan, ezizen askorekin. Laster etorri zitzaion besterako bidea ere, Ondarroatik bertatik hasi zelako herriko kronikak igortzen *Euzkadi* egunkarira eta *Euzko* astekarira. Gaztelaniazko testuak ere bai, lantzean behin. Bazen orduan Ondarroan, beste herri askotan legez, halako kazetari-multzotxoak, herriko albisteak zehatz-mehatz eta euskaraz asterik aste ematen zituen. Augustin Zubikarairekin batera, hor dira Jose Maria Etxaburu *Kamiñazpi*, Juan Badiola *Biar*, Segundo Bedialauneta, eta, noizean behin, gutxitan bada ere, andrazkoa, Badiolatar Agurtzane izenekoa.

Gurutz, Iturri-ondo, Arteta, Likona, Amesti, Itxasertz, Ondarzubí, Zubegi... dira Zubikarairen ezizenak, ordukoari men eginez, idazlearena baino, euskararenari aitortzen zitzaizkiolako pisua eta esangura.

Aldaketak, hala ere, azkar etorri ziren. Bigarren Errepublikaren urteak aurrera joan ahala, gerraren mehatxua gain-gainean zetorren. 1936. urteko uztailean gertatu zen hori, eta Ondarroa, urte bereko urriaren lauan, Francoren eskuetan zegoen, Bizkaia osoan herri bakarra. Artean, irailaren azkenetan, Augustin Zubikaraik eta beste ondarrutar askok, itsasoz euren herritik ihes egin behar. Norabidea Euskal Herriko Iparraldera hartu bazuten ere, gerraren ezinbestekoak Bilbora eraman zituen.

Beste behin ere, kazetaritza-lanak hartu behar *Euzkadi* egunkarian. 1937. urteko urtarrilean, aldiz, ordu arte euskararentzat ezezaguna zena, gauzatu eta kaleratu ahal izan zen, alegia, *Eguna* euskarazko egunerokoa. Hara deitu zuten Augustin Zubikarai, *Abeletxeren* zuzendaritzapean, Eusebio Erkiaga, Jose Maria Arizmendiarririta, Alex Mendizabal eta beste batzuekin batera, aurrera ateratzeko ahalegin hori. Hala egin zuten, Bilbo Francoren eskuetan jausi arte.

Egin-eginean ere, urte bitarte horretan mamitu zuen Augustin Zubikaraik bere idazletza. Berba lauan zein antzerkian, haren zutabe nagusiak finkaturik geratu ziren: euskararen defentsa eta babesa, euskara herritarra (indartsu zebiltzan berba berriei neurri batean bakarrik men eginez), euskal abertzaletasuna, eta fedea eta erlijioaren alde-kotasuna.

Aurreko horiek, nire ustez, klasikotasun batera eramaten gaituztela ezin uka. Behala sortzen da Txomin Agirrerekikoa. Batak zein besteak, hurrean ere, bateratsu jotatu zenbait kontutan, bestetzuatan, sarri-sarri, desberdinak izan arren.

2. Gerra osteko euskal suspertzailea (1937-1978)

Hiruzpalau bide nagusi daude oraingo honetan joko bizian haren biografian. Hurrenkera batean jarriz gero, honetara letozke: lehen-lehenik, gerraren ondorioak; biga-

rren, ezkondu eta familia osatzea; hurrengo, lana eta soldata; eta, laugarrena; euskalgintza. Zerrenda horretako lehentasunak, etxekoek ondotox dakitenez, eguneroko bizi-moduak jarriko zituen.

Biografiaren zantzurik nabarienak honela datoz: Bilbo jausi, Zubikaraik alde egin, atxilo hartu, trukaketa baten bidez berriro ere aske eta Iparraldera (*Eskualduna* agerrian ere zerbait idatzi zuen); itzulian, langile behartuen sailean sartu eta 1941. urtean berriro etxeratu. Halaxe kontatzen du berak urte horietako liburu autobiografikoan *Makillen egunak* (1983). Gero ezkontza, Ieko Maria Jesus Erkiagarekin, sei seme-alaba izan zituztela (Jose Augustin, Joan Andres, Alejandro, Beatriz, Maria Jesus eta Jabier). Egun, damuz, horietako bi gure arteak falta badira ere, eskerrak besteei hona etortearren. Arrain--fabrika batean kudeaketa-lanetan hasi, arrantza-eskolaren zuzendaritza eskuko, etxeko janari-denda... badira hor zereginak.

Eta, horrekin guztiarekin ere, euskalgintzan etengabe jardun eta jardun, ekinean oztupo ugari izan arren. Euskara bera debekatuta eta gutxietsita, beheratuta. Ondarroa herri euskalduna, eta, bertan, kultura- eta erlijio-taldeak izango dira gerraondoko hits horretan babesa nahiz sorospidea emango diotenak, euskararena aurrera ateratzeko.

Idatz-generoak ere oparo. Azpimarra ditzadan prosa, olerkia, kantuen letrak, antzerkia, kazetaritza. Zubikarai, zernahi gisaz, ez da idazte hutsean geratuko. Antolatzaileria eta suspertzaileria ere bada, aurreko urteetako tradizioaren harian. Bide beretik, aldizkariak (*Boga boga*) nahiz antzerki-taldeak (*Kresala*) bultzatzen ditu.

Hauek dira ospe eta sona gehien lortuko dutenak, herrian bertan eta herritik kanpo ere. Hor daude, garai haietako zentsuraren gainean, euskalgintzaren mezua zabalduko dutenak.

Sariak ere, zenbaezinak. Horra hor erresistentziaren sasoiko ezaugarria. Sariak (berbalauaz, olerkiaz, antzerkiaz) bide egokiak izan ziren, euskal idazleen belaunaldi oso bat agerrarazi eta plazaratzeko. Aipa dezadan oraintsuko adibidea. Berrikitan agertu du Euskaltzaindiak *Premios literarios Bilbao Bizkaia Kutxa-Euskaltzaindia Literatura Sariak: 1958-2003*, liburu dotore batez. Hortxe dago, beste inora joan gabe, esandako frogarik agerikoena. Zubikaraik 1963, 1967 eta 1969. urteetan (hau da, ez behin edo birritan, ezpada hiru aldiz ere) irabazi zuen *Toribio Alzaga* antzerki-saria, bi urterik behin ematen zena, hori ere aintzat hartu gabe epaimahaikide izan zeneakoak.

Antzerki hori, zinez, herriaren barruan ikuskizun apartekoa izaten zen (telebistarik ez). Herrian ez ezik, bestelako herrietara ere zabaltzen zen horrien oihartzuna, herriarik herri ibili baitziren halako antzerki-lanak, antzezle ondarrutarren eta Augustin Zubikararen maisu-lana hedatzen.

Augustinen euskara, bestalde, bide beretik etorri arren, aldatzen doa denboraren poderioz. Idaztankan ez dira hain nabariak gerra aurreko berba berriak. Herriarengana doa oso-osorik, eta herriarengandik jasotzen ditu esamoldeak eta espresabideak. Antzerkigintzan ondu duen teknikak eramaten du, gero eta gehiago, pertsonaien arteko bizitasuna eta jatortasuna lantzen. Arrantzaren mundu sinbolikoan badabil ere, azpimarratzekoak dira bestelako kezak, hurrengo urteetan zabal landuko dituenak.

Euskaltzaindiak 1961. urtean eman zion euskaltzain urgazlearen agiria. Gogoz hartzen du parte Akademiaren lanetan, eta behin baino gehiagotan dator Akademia

Ondarroara, sariketa, Txomin Agirrerren ehungarrena eta abarrekoak ospatzera. Urte batzuk geroago gertatzen da euskara batuaren auzia. Ondarrutarrak ez du batuaren moldea jarraitzen. Lehengoari eusten badio ere, emaitzetan sendo dabil, laster etorriko denaren seinale. Hamar urte beranduago, egoera arras desberdina da. Franco hil da, Konstituzioa indarrean dago, euskal prentsa abian... eta Augustin berriro ere, *abantin*. Agerikoak ditu *Deia* egunkarian zutabe esanguratsuak, euskaldunen artean harrera beroa izan dutenak. Eleberriak eta antzerkiak ere, bide beretik. Ondarroako Kultur Etxearen ardura hartu du. Bertako eta Ieko udalen testu administratiiboak euskaratzen ditu... Hortxe daude Zubikarairen ibilbide luzearen urterik umotuenak.

3. Hogeita bost urte emankorrek (1979–2004)

Une horretan ezagutu neban nik Augustin Zubikarai, itzal haundiko idazle eta Ondarroako Kultur Etxearen arduraduna zala. 1981. urtean, hain zuzen be, Ondarroara notario etorribarri. Bitartekari Eusebio Erkiaga izan genduan, Augustinen idazle belau-naldikide eta emaztearen partetik senide. Laster izango zan Zubikarai, politikaren erantzukizunei muzin egin barik, Bizkaiko Batzar Nagusietako ahaldun, EAJ/PNV alderditik.

Orduantxe be, lehenengo deia, Ondarroako Kultur Etxean hitzaldia emoteko, antxinako foruak zirala ta. Gero, *Ondarroa* aldizkaria sortu ebanean, (1982) hara batu ginduazan gazte batzuk, zuzenbidearen munduan bizi eta euskeragazko inkesa genduanok: Erkoreka, Gatzagaetxebarria... Bien bitartean, Augustin, betiko moduan, ezin geldirik egon.

Arrapaladan etozkion ideiak, eta, ideiekin batera, ideioi aurrera erodateko erabagia be. Ikustekoa zan haren irudia, bere etxeko bulegoan jarrita, idazmakina soil baten aurrean, idatzi eta idatzi, berak esaten eban moduan, hasi eta amaitu arte. Harek eukan trebetasuna, punturik xumeena be hartzeko eta egundoko artikuluko gozoa egiteko, irakurterrez eta erakargarria.

Irratizale diranentzat, haren kronika mamitsuak, eguneko esakerak, ospakizunak, feriak, usadioak, ohiturak, ekanduak eta abar jasota. Bide beretik Kultur Etxean antolatzen ebazanak, ez beti gai astunetan kokatuak. Euskal umoreari edo arrain-sukaldaritzari berebizikoak oparitu eutsazan urte batzuetan zehar. Egun idazle aitortuak diran batzuek hor hasi eben euren ekina euskal letretan.

Saiorik saio, liburuak be ugari. Esku oneko idazlearen berbaroak jarraitzen deutsa Augustin Zubikarairi. Sasoi horretan esku-eskura emon eustazan liburuen artean, nik neuk, behinik behin, hiru azpimarratuko neukez: *Bale denborak* (1978), *Anton Guzzurretze* (1979) eta *Ixastarrak* (1985). Hirurotan, zein baino zeinago, Zubikarairen narraziogintza igarri-igarrian dago: batetik, herritarrentzat idatzi; bestetik be, herri-berbeta oinarri hartu eta literatura-bideak hortik jorratu, itsasoko hiztegi aberatsaren bidez, zein alkarrizketa motz eta esanguratsuen bidez, beti be bertsolaritziatik eta herriaren jakintzatik garraiatzen eta bertaratzen dituen osagaiak bazter itzi barik.

Ezin argiago diño berak be, halako batean:

Zein dan euskeraren Ipar-Izar ori? Erria. Bere akats, illunpe, laiño, gurma eta guzti. Baiña egun sentiak be goiz giroan, bere terraltxoak eukiten dau errekonduan, begietako makarrak garbitu eragiteko eta euskerak be ori ezagutzen dau bere idazle, bertsolari, kontulari eta esaleen aldetik.

Olerkigintzan be, eginahal bizietan. Olerkari moduan lar ezaguna ez bada be, badiu bere lanak eta bertsoak, sarritan elebarri-testuetan txertatuta datozenak, teknika hori oso gustoko jakolako. Olerki saridunak be oparo, eta hainbat eta hainbat argitaratuta, aldizkari askotan. Olerkariaren sena be berez dario Zubikarairi. Beharbada, hunkigarriena izan daiteke, gerraoste baltz-baltzean, atxilo egoala, herritik kanpo, Gaztelako lautandan lurperatu behar izan eban lagun hilari zuzendua. Ez eukan besterik otazko gurutzea baino, haren oroigarri:

*Otazko Kurutzea,
maitasun indarrez
arantzen miñetan
Nire odolez betea!
Eztakit noiz arte
Zaindu zendun
Lagumaren bakea.
Nik zuregan
Laga neban
Bene-benetan
Nire fedearen
iraupena
Ta lagun illaren
Itxaropena.*

Esana da, lehendik be, Augustin Zubikarai kazetaria izan zala, gogoz eta guraz, eta horren probak aurkitzeko aitamen laburra egin behar, artikulua bildumak diralata. Azkena ekarriko dot hona, *333 Oroipen eta ikuspegi* (1994), bertara dagozalako batuta 1977. urtetik hona erruz eta erraz argitaratu zituan artikuluetatik hainbat, *Deian* zein *Diario Vascon*. Arina eta gozoa da horreen idaztankera, euskaldunentzat erakargarria eta tiramena daukana.

Euskara gose horri erantzuna emon nahi izan eutsan Zubikaraik. Ez, ostera, horri bakarrik. Etnografia eta historia landu egin zituan, luze eta sakon, Lea-Artibai eta inguruko herrien zertzeladak liburuz liburu emonez. Harakoetan euki dabe herri horreek euren benetako jakinduria, berbetea, baserriak, ohiturak eta abarrekoak txukun jasota eta euskara irakurgarri jarrita. Horretan be, inoizko baten aurkezpen-laguntzaila izan nintzan partetik, ezin ahaztuko gomutak.

Hizkuntzalaritza be, aparte ez. Horretara eta egun puri-purian dabilzan herriko berba eta esate-moduen bilketa baino askoz lehenago, Augustinek hori egiten jakin eban. Tokian tokiko berbak eta esamoldeak bildu beharra, berak landu eban aspalditik. Zerbait esatekotan, hiru gogoratuko ditut hemen: bata, *Ixas-aize, esaldi eta iztegi antzerakoa* (1989); bestea, *Ondarroa'ko euskerari buruz* (1992), Euskerazaintzan sartzeko egin eban hitzaldia; hirugarrena be, agertu bakoa, Zubikaraik bere bizitza osoan zehar batu eta ondu eban kresal- eta itsas-usaineko hiztegi joria.

Danez be, kontu berezia gorde eban beti Ondarrurako. Herriaren argazkiak artez gorde zituan, eta gero liburuetan be eskaini. Zerbait gehiago nahi eban, edozelan be, Augustinek herriarentzat. Kazetari-artegari jagokonez, laster asmatu eban asmatzekoa, *Arranondo* (1992) hilabetekaria, ondarrutarren eskuetan jartzeko herriko albiste eta nonzebarri ugariak, herrialde eta eskualdeetako prentsari sendo oratuta.

Beste horrenbeste, sariak. Aldera dagidazan hona, beste askoren artean, Euskaltzaindiaren ingurukoak: Euskaltzaindiaren aldetik, 1978. urtean Azkue Saria (*Esan eta esango*), eta 1979. urtean Txomin Agirre Saria (*Anton Gezurretze*).

Omenaldiak be, jatorri desbardinekoak: Bizkaiko Foru Aldundia (1986); Labayru Ikastegia (1986); Euskadiko Euskal Antzerki Topaketak (1991), Ondarroako herria (1992). *Andres Eliseo Mañarikua* Saria jaso eban 1999. urtean. Euskerazaintzaren kide izateko hitzaldia Ondarroan egin eban, eta erakunde horren buruordea izatera be heldu zan.

1993. urtean egin eban Euskaltzaindiak ohorezko euskaltzain, gaur beste hilbarri-txostenaren gaia dan Martin Ugalde idazle andoaindarragaz batera. Bi--biok alkar ezagutzen eben aspalditik. Zubikaraik 78 urte bete ebazala be, Ugaldek, orduko *Egunkarian* (1992. urteko urriaren 27an) Augustinen goresmenak egin ebazan. Euretako bat be ez dago gaur gure artean: gizabanako biak bizitzaren legez desagertuak; albiste-emoilea, aldiz, halabeharrez.

1998. urteko urriaren 3an alditxartu zan Augustin. Harrezkero, ezin idatzi izan dau be, aukera izan dogu askok adiskidea ikustera joan eta ordu batzuk beragaz emoteko, bera jarrita eta Artibai errekarri begira, beragaz batera jardunean gengoanok esandakoari baiezkoko edo ezezkorik adierazgarrienak azaltzeko.

Augustinen moduko bultzatzaile baten bizitza laburtzeak askoz gehiago eskatuko leuke. Amaiturren nagoala, ezin ahaztu Augustinen lana zorrotzen eta egokien aztertu daben ikertzaileak. Betoz nire hitzetara Julen Urkiza eta Luis Baraiazarra karmeldarrrak, eta jarraian zuen aurrean jarri dagidan Gorka Aulestia ondarrutarra be. Hiruroi eta Augustinen etxekoei be zor deusdedaz testu hau prestatzeko informazioa eta xehetasunak. Besarkada handia Zubikaraitarrentzat, urteen joan-etorriak, lagunak ez ezik, adiskide eta irizkide be –esango neuke nik– egin gaituelako.

Ondarrun badakigu bereizten itsaso zabala, atako banda eta itsaso babestua, barruko kala. Badakigu be Augustin, honezkero, atako banda zabalean ibiliko dala. Gu geu, ostera, barruko kalan geratu gara, bera barik, umezurtz. Gure artean dagoz, edozein modutan be, haren lana eta gomuta. Horreek, hain zuzen be, belaunaldi gazteagoen eskuetan ipini behar doguz, baliagarri izan daitezcan egun eta bihar-etziko ondarrutar eta euskaldun guztientzat.

Eskerrik asko.

Andres Urrutia